

Otevřený přístup (Open Access) v Akademii věd ČR

Iva Burešová

buresova@knave.cz

Úvodní část tohoto článku čtenáře stručně seznamuje s Politikou otevřeného přístupu Akademie věd České republiky (AV ČR), včetně základních principů OA publikování v AV ČR. AV ČR je signatářem Berlínské deklarace z roku 2008, v roce 2009 potom AV ČR přijala Politiku otevřeného přístupu, která se týká akademických a vědeckých článků napsaných vědci z Akademie, s výjimkou článků dokončených před přijetím této politiky.

Část, která následuje, se zabývá aktivní podporou zlaté cesty – „Gold” – Open Access publikování, tj. fondu vytvořeného v roce 2010, který podporuje autory AV ČR publikující v režimu placeného otevřeného přístupu.

Poslední část článku se zabývá činnostmi Knihovny AV ČR, v. v. i. (KNAV), týkající se institucionálního repozitáře a ukládání autorských děl, autorských práv a vyjednání s vydavateli.

Institucionální repozitář vznikl jako rozšíření databáze ASEP (Automatizovaný Systém Evidence Publikací), který se používá k archivaci publikačních výstupů jednotlivých ústavů AV ČR. KNAV koordinuje sběr dat a výsledků základního výzkumu v AV ČR od roku 1993. K 2. lednu 2012 byla databáze ASEP rozšířena na institucionální repozitář, který umožňuje přidávání plných textů ke všem bibliografickým záznamům. Z 54 ústavů AV ČR jich v roce 2012 s KNAV 28 podepsalo smlouvu umožňující ukládání plných textů v repozitáři. Po roce a půl provozu je zde k dispozici přes 3 600 plných textů.

V současné době KNAV vyjednává s vydavateli časopisů, u nichž jsou články vědců z AV ČR publikovány nejčastěji. Smlouva uzavřená s holandským nakladatelstvím Elsevier Ltd. umožňuje systematické ukládání do institucionálního repozitáře všech autorů AV ČR, smlouva též zahrnuje seznam periodik a jejich příslušných časových embarg.

Úvod

AV ČR byla založena v roce 1992 a navazuje na výzkumné tradice a poslání nejen tehdejší Československé akademie věd, ale i jejích předchůdců. Hlavním posláním Akademie věd ČR a jejích pracovišť je uskutečňovat základní výzkum v širokém spektru přírodních, technických a společenských a humanitních věd. Základní část mise je zajistit, aby publikovaná díla vědců bylo možné využít v co nejširším spektru.

Akademie věd se skládá z 54 veřejných výzkumných institucí a každá z nich je samostatnou právnickou osobou. AV ČR má více než 7 000 zaměstnanců, z toho 3 500 výzkumných pracovníků. Ústavy publikují více než 70 vědeckých časopisů, v nichž v daném roce publikováno více než 3 000 článků. Výzkumníci také publikovali více než 11 000 článků, zpráv apod. v jiných odborných časopisech.

Politika otevřeného přístupu

AV ČR je signatářem Berlínské deklarace z roku 2008. V roce 2009 v návaznosti na podpis této deklarace AV ČR přijala následující Politiku otevřeného přístupu: Pracoviště AV ČR jsou povinna vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby mohla AV ČR a Knihovně AV ČR, v. v. i., poskytnout publikační výstupy – zaměstnanecká díla – vytvořená jejich zaměstnanci a nevýhradní licence k jejich užití, zejména právo na rozmnožování jakýmikoli prostředky a v jakékoli formě a právo na sdělování díla veřejnosti v rámci právního řádu České republiky a s ohledem na případná licenční ujednání s vydavateli. Pracoviště AV ČR, jakožto zaměstnavatelé autorů, jsou povinna pro splnění této publikační politiky dbát na to, aby jejich výkon autorských majetkových práv k těmto zaměstnaneckým dílům nebyl omezen.

Akademická rada AV ČR tuto Politiku schválila na své 21. schůzi konané dne 14. října 2010. Politika dále prohlašuje, že:

- Hlavním posláním AV ČR a jejích pracovišť je uskutečňovat vysoce kvalitní výzkum v širokém spektru přírodních, technických, humanitních a sociálních věd. Nezbytnou součástí akademického poslání je i snaha zajistit, aby výsledky vědecké činnosti AV ČR a jejích pracovišť mohly být využívány co možná nejširší obcí vědeckých pracovníků a dalších uživatelů výsledků výzkumu i širokou veřejností.
- Publikační politika se vztahuje na všechny vědecké a odborné publikační výstupy, které jsou zaměstnaneckými díly ve smyslu § 58 zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona, vytvořenými v době, kdy byl autor zaměstnancem AV ČR a jí zřízených pracovišť, s výjimkou všech článků a jiných prací dokončených před přijetím této publikační politiky.

- Příklady prací zahrnutých v této politice jsou: publikované vědecké články, knihy nebo kapitoly knih, prezentace, zprávy nebo pedagogické materiály, atd.
- Publikační výstupy budou poskytovány v elektronické formě. KNAV zajistí jejich uložení v repozitáři AV ČR a zpřístupnění veřejnosti, jakmile to bude možné, s ohledem na skutečnost, že někteří vydavatelé mohou na tato díla uvalit publikační embargo (tj. doba, po kterou článek nemůže být zpřístupněn veřejnosti).

KNAV bude odpovědná za interpretaci a šíření této publikační politiky a za zajištění informační infrastruktury.

Fond pro podporu OA publikování

Dotace pro podporu zlaté cesty – „Gold“ – Open Access publikování je fond vytvořený v roce 2010 v návaznosti na Politiku otevřeného přístupu. Tento fond slouží autorům publikujícím v režimu otevřeného přístupu.

Vědecké publikování má mnoho obchodních modelů, a to i v OA časopisech, kde např. výdaje spojené s publikováním hradí vydavatel, grantová agentura, nebo je hradí přímo autor. Autorské poplatky tak mohou pokrývat náklady na publikování; pro příklad: PLoS vyžaduje poplatky ve výši od 1 350 do 2 900 dolarů.

Dotace pro podporu publikování formou Open Access v Akademii věd ČR

Podmínky pro přidělení dotace:

- dotace je přidělována pouze autorům, kteří jsou zaměstnanci AV ČR a publikují v rámci svého pracovního poměru
- dotaci lze poskytnout pouze v případě přijetí článku do některého z OA časopisů uvedeného alespoň v jedné z databází WOS, SCOPUS nebo ERIH
- nedílnou součástí žádosti o dotaci jsou elektronické kopie (PDF nebo JPG) dopisu redakce potvrzující přijetí článku k publikaci, titulní stránka přijatého rukopisu s uvedením pracoviště korespondenčního autora a potvrzení pracoviště o uhrazení poplatku za publikování článku v OA časopisu

Pravidla pro přidělování dotace na podporu publikování formou Open Access [odkaz vede na PDF soubor, 340 Kb]
Informace o podporovaných časopisech

Pro rok 2013 byla do fondu pro přidělení dotace alokována částka 1.000.000 Kč.

Ve fondu zbývá 816000 Kč.

(tento údaj je průběžně aktualizován)

Obr. 1 Fond pro podporu „Gold“ Open Access publikování – webové stránky

Fond v AV ČR funguje již od roku 2011 s roční dotací 1.000.000 Kč (40.000 €) a s podporou se počítá i do budoucna. Dotace z tohoto fondu jsou k dispozici pouze autorům AV ČR, kteří publikují jako zaměstnanci ústavu. Další podmínky, které autoři musejí splnit, zahrnují:

- OA musí být zahrnut v jedné z těchto tří databází – WoS, Scopus nebo ERIH – a nesmí mít hybridní model publikování (tato podmínka byla zahrnuta v roce 2012, kdy se stala databáze ASEP institucionálním repozitářem). Hybridní model publikování znamená, že časopis umožňuje nejen otevřený přístup k vybraným článkům, ale u některých článků je také vyžadováno zaplacení předplatného ze strany čtenářů.

Žádosti o dotaci jsou přijímány prostřednictvím webového formuláře a zahrnují též elektronickou kopii dopisu potvrzující přijetí článku k publikování, první stránka článku s uvedeným pracovištěm autora a potvrzení o zaplacení poplatku. Maximální podpora jednoho článku je 25.000 Kč (1.000 €).

Každý rok AV ČR podpoří přibližně 45 žádostí, 90 procent od autorů z oblastí přírodních věd a chemie. Vědci z humanitních a společenských věd dosud o dotaci nežádali.

Je potřeba vyplnit všechna pole

Jméno *

Příjmení *

E-mail *

Pracoviště AV ČR *

Název článku *

Název časopisu *

Databáze, ve které je časopis uveden *

☐ WOS
☐ SCOPUS
☐ ERIH

Vyberte alespoň jednu možnost.

Požadovaná částka (max. 25000 Kč) *

Velikost nahrávaných souborů nesmí překročit 15 MB (dohromady).
Nahrávejte pouze soubory PDF, případně JPG.

Potvrzení o přijetí článku k publikaci *

Doklad o zaplacení poplatku *

Titulní stránka přijatého rukopisu *

Obr. 2 Fond pro podporu „Gold“ Open Access publikování – webový formulář

Institucionální repozitář

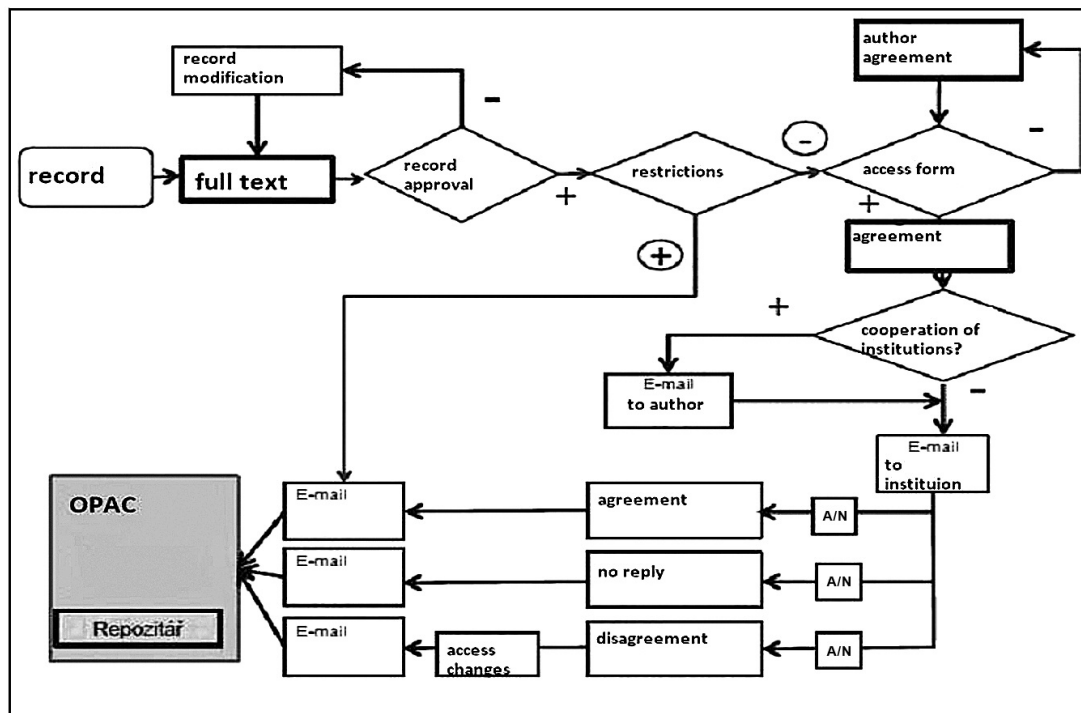
Institucionální repozitář je spravován KNAV na základě schválené Politiky otevřeného přístupu a slouží pro archivaci a zpřístupnění publikačních výstupů vědeckých pracovníků AV ČR v digitální formě. Preferovanou formou zpřístupnění je režim Open Access.

Pro získávání a ukládání dat je využit systém pro evidenci publikační činnosti ASEP, který Akademie věd ČR používá od roku 2005. Při vložení bibliografického záznamu je možné uložit i plný text v různých verzích (preprint, postprint, vydavatelské PDF) včetně libovolných příloh. Dokumenty jsou dostupné prostřednictvím IPACu.

Práce na přípravě úložiště začaly v roce 2011, kdy knihovna vytvořila pravidla a manuál pro ukládání plných textů, sběr dat začal v roce 2012.

Články v repozitáři mají dvě formy přístupu: „otevřený přístup“ a „žádost o kopii“. Forma přístupu je primárně určena na základě analýzy smluv autorů s vydavateli. Dalším způsobem, jak se rozhodnout pro formu přístupu, jsou údaje obsažené v databázi SHERPA/RoMEO. E-mail požadující povolení zveřejnění článku v repozitáři je zasílán všem spoluautorům článků. Každý spoluautor může požádat o smazání článku z repozitáře.

Všechny plné texty daného ústavu jsou k dispozici zaměstnancům autorova ústavu. Otevřený přístup k plnému textu je možný pouze se souhlasem zpracovatelky/správce daného ústavu a souhlasu spoluautorů. Autoři mohou nastavit časové embargo k plnému textu, po jehož uplynutí bude článek dostupný volně. Před uplynutím embarga je plný text dostupný na vyžádání e-mailem přímo od autora.

Obr. 3 Workflow institucionálního repozitáře

Plné texty jsou v repozitáři ve třech formách: 1. čeká na schválení (správce dat/zpracovatelka ještě nezadal všechny parametry), 2. čeká na souhlas (správce údaje zkontroluje a schválí nastavení parametru; spoluautoři jsou požádáni o povolení volného přístupu k publikaci; plný text je přístupný pouze spoluautorům a správci dat), 3. zveřejněn – plný text je zveřejněn v repozitáři a je k dispozici všem uživatelům.

Primárně se jedná o ukládání odborných článků a publikací, ale mohou být uloženy všechny druhy dokumentů. Velikost souboru není omezena.

Obr. 4 Institucionální repozitář – pokročilé vyhledávání

1.

0102621 - NHU-N 20043076 RIV CZ eng J - Článek v odborném periodiku

Kejak, Michal⁶ - Seiter, S. - Vávra, D.

Accession trajectories and convergence: endogenous growth perspective.

[Přístupové trajektorie a konvergence k EU průměru: perspektiva endogenně růstového modelu.]

CERGE-EI Working Paper Series. -, č. 219 (2004), s. 1-28. ISSN 1211-3298

Grant CEP: GA AV ČR KSK8002119

Výzkumný záměr: CEZ:AV0Z7085904

Klíčová slova: two-sector growth models * economic growth and aggregate productivity * macroeconomic analysis of economic development

Kód oboru RIV: AH - Ekonomie

<http://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp219.pdf>Trvalý link: <http://hdl.handle.net/11104/0009969>

 [To the basket](#)
 [Bookmark](#)
 [RIV](#)

Název souboru	Staženo	Velikost	Komentář	Verze	Přístup
 Wp219.pdf	0	382.1 KB		Vydavatelský postprint	enabled

2.

0102622 - NHU-N 20043077 RIV CZ eng J - Článek v odborném periodiku

Kejak, Michal⁶ - Vávra, D.

Factor accumulation story: any unfinished business?.

[Akumulace výrobních faktorů: nové poznatky.]

CERGE-EI Working Paper Series. -, č. 220 (2004), s. 1-46. ISSN 1211-3298

Grant CEP: GA AV ČR KSK8002119

Výzkumný záměr: CEZ:AV0Z7085904

Klíčová slova: human capital * endogenous growth * total factor productivity and growth accounting

Kód oboru RIV: AH - Ekonomie

<http://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp220.pdf>Trvalý link: <http://hdl.handle.net/11104/0009970>

 [To the basket](#)
 [Bookmark](#)
 [RIV](#)

Název souboru	Staženo	Velikost	Komentář	Verze	Přístup
 Wp220.pdf	0	330.3 KB		Vydavatelský postprint	enabled

Obr. 5 Seznam záznamů v institucionálním repozitáři

1.

0102621 - NHU-N 20043076 RIV CZ eng J - Článek v odborném periodiku

Kejak, Michal⁶ - Seiter, S. - Vávra, D.

Accession trajectories and convergence: endogenous growth perspective.

[Přístupové trajektorie a konvergence k EU průměru: perspektiva endogenně růstového modelu.]

CERGE-EI Working Paper Series. -, č. 219 (2004), s. 1-28. ISSN 1211-3298

Grant CEP: GA AV ČR KSK8002119

Výzkumný záměr: CEZ:AV0Z7085904

Klíčová slova: two-sector growth models * economic growth and aggregate productivity * macroeconomic analysis of economic development

Kód oboru RIV: AH - Ekonomie

<http://www.cerge-ei.cz/pdf/wp/Wp219.pdf>Trvalý link: <http://hdl.handle.net/11104/0009969>

 [To the basket](#)
 [Bookmark](#)
 [RIV](#)

Název souboru	Staženo	Velikost	Komentář	Verze	Přístup
 Wp219.pdf	0	382.1 KB		Vydavatelský postprint	enabled

Obr. 6 Záznam s plným textem

Díla uložená v Institucionálním repozitáři AV ČR jsou chráněna zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „autorský zákon“). Uživatel je oprávněn užití toto dílo pouze pro svou osobní potřebu za podmínky, že účelem užití není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu. Uživatel je dále oprávněn užití dílo v mezích bezúplatné zákonné citační licence podle § 31 autorského zákona za podmínky, že bude uvedeno jméno autora, název díla a pramen.

Vyjednávání s vydavateli

V současné době Knihovna Akademie věd ČR, v. v. i., vyjednává s vydavateli časopisů, v nichž vědci AV ČR publikují nejčastěji. Smlouva uzavřená s Elsevier Ltd. např. umožňuje systematické ukládání do institucionálního repozitáře,

včetně seznamu titulů a uvalených časových embarg. Článek může být uživateli volně k dispozici po uplynutí uvedené doby.

Cílem je uzavřít smlouvy se všemi relevantními vydavateli a usnadnit tak ukládání a hlavně zpřístupňování publikovaných děl v repozitáři AV ČR.

1	Elsevier	543
2	Springer Verlag	262
3	Wiley-Blackwell	125
4	American Chemical Society	90
5	Wiley-VCH Verlag Berlin	57
6	Taylor & Francis	40
7	Institute of Physics	39
8	Oxford University Press	37
9	Blackwell Publishing	35
10	John Wiley and Sons	29
11	BioMed Central	27
12	Royal Society of Chemistry	26
13	American Institute of Physics	22
14	American Nuclear Society	21
15	Institute of Electrical and Electronics Engineers	20
16	Nature Publishing Group	19
17	MAIK Nauka/Interperiodica	17

Obr. 7 Jednotliví vydavatelé a počet publikovaných článků

Závěr

Institucionální repozitáře hrají velmi důležitou roli v odborné vědecké komunikaci. Jistě existuje mnoho zdrojů informací v rámci výzkumné sféry, kde si uživatel může vyhledávat informace, nicméně objevení a vyhledávání informací není vždy snadné ani cílené a relevantní.

AV ČR řeší klíčové výzkumné otázky a otevřený přístup a znalostní management umožňuje našim koncovým uživatelům, vědcům a akademikům optimalizovat nebo dokonce zkrátit výzkumný cyklus v reakci na nové globální výzvy.

Bibliografie

Akademii věd ČR. *Středisko společných činností AV ČR*, v. v. i. [online]. Praha, 2013 [2013-05-21].

Dostupný na: http://www.cas.cz/o_avcr/index.html

ASEP Repozitář. *Knihovna AV ČR*, v. v. i. [online]. Praha, 2013 [2013-05-21].

Dostupný na: <http://www.library.sk/i2/i2.entry.cls?ictx=cav&skin=1&op=esearch&language=3>

Dotace pro podporu publikování formou Open Access. *Knihovna AV ČR*, v. v. i. [online]. Praha, 2013 [2013-05-21].

Dostupný na: <http://www.lib.cas.cz/openaccess>

Politika otevřeného přístupu AV ČR. *Středisko společných činností AV ČR*, v. v. i. [online]. Praha, 2013 [2013-05-21].

Dostupný na: http://www.cas.cz/o_avcr/zakladni_informace/dokumenty/politika-otevreneho-pristupu.html